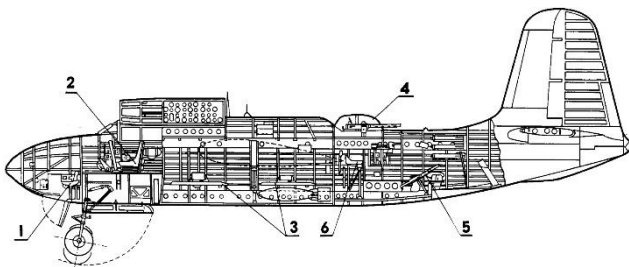

Horváth Attila: Navigátorok fekete napja Debrecenben. 1944. december 21.

A szovjet légierő számos olyan repülőegységgel rendelkezett, amelyekben amerikai gyártású repülőgépeket rendszeresítettek. Ezek a gépek a "Lend-Lease" kölcsönbérleti megállapodásban foglaltak szerint kerültek a Szovjetunióba a murmanszki kikötőbe hajóval történő szállítással, de érkeztek gépek Iránon és Alaszkán keresztül is. Az átadott repülőgépek között jelentős számban voltak Douglas A-20 "Havoc" típusúak, melyeket a szovjet légierő bombázó, felderítő és haditengerészeti feladatkörben alkalmazott. Az A-20-as repülőgépek az átvételt követően már nem "Havoc", hanem "Boston" néven kerültek rendszerbe.¹ A típus "G" alváltozatával szerelték fel az 5. légi hadsereg közvetlen alárendeltségébe tartozó 218. bombázórepülő hadosztály (parancsnok: Nyikolaj Konsztantyinovics Romanov ezredes) 48., 452., 453. bombázórepülő ezredeit. Ez a repülőalakulat a légi hadsereg által kijelölt célpontokat nappali, ritkábban éjszakai bevetéseken támadta. A hadosztály ezredei 1944. december elejéig

1. ábra: A Boston bombázóban helyet foglaló személyzet balról jobbra: Navigátor (1), pilóta (2), rádiós lövész (4), fedélzeti lövész (5)

Arad, Tornya és Újszentanna repülőterein állomásoztak. Ahhoz, hogy a repülőcsapatok hatékonyabban tudják a szárazföldi csapatokat támogatni, azok előrenyomulását folyamatosan követniük kellett. Ez azt jelentette a gyakorlatban, hogy időszakonként a frontvonalhoz közelebb eső repülőterre kellett előretelepülni. Mivel december elejére a frontvonal már Budapest előterében húzódott, így a bombázóknak is közelebb kellett kialakítani a támaszpontjukat. A december elejétől kezdve végrehajtott áttelepülés azonban csak két ezredet érintett. A 48. ezred Aradon maradt, míg a 453. bombázórepülő ezred (parancsnok: Jakov Prokofjevics Prokofjev alezredes) 28 darab bombázója 1944. december 2-án és 3-án települt át Debrecen repülőterére. A 452. bombázórepülő ezred (parancsnok: Alekszej Andrejevics Panicskin őrnagy) szintén 28 darab bombázója 1944. december 5-én követte testvérezredét Debrecenbe. Nem sok idő volt a berendezkedésre, mert a bevetések azonnal megindultak. Az innen indított repülések zömmel a 2. ukrán front Budapest előterében és a Garam környezetében vívott harcainak támogatását tűzték ki célul. Az elért eredmények mellett a veszteségek sem kerültek el a két ezredet. 1944. december 5-én a 452. és a 453. ezred egy-egy Bostonját rongálta meg olyan mértékben a légvédelem, hogy a támaszpontra már vissza sem tudtak érní. Az egyik Vezsenynél, míg a másik Szolnoktól nyugatra hajtott végre kényszerleszállást. 1944. december 8-án végrehajtott bevetésen egy megrongált bombázó Debrecentől 8 km-re keletre szállt hasra. A Debrecenből felszállt Bostonok közül az első végleges veszteség 1944. december 12-én érte a 453. bombázó ezredet. Ekkor a felszálló kötelék egyik bombázóját Vecsés térségében lőtte le a légvédelem. A gép személyzete a repülőgép roncsai között lelte halálát.

1944. december 18-án a hadosztálytörzs is követte a két, már áttelepült ezredet, és Aradról szintén Debrecenbe tette át harcálláspontját. Három nappal később, december 21-én mindhárom ezred bevetésre került. Reggel 8 óra 50 perckor a bevetési parancsok már az

¹ Szintén ezzel a névvel rendszeresítették a gépet a Brit Nemzetközösség légierőiben is, ahol a "Havoc" név már foglalt volt.

ezredparancsnokok asztalán voltak. A parancs értelmében 9 óra 5 perckor a 453. bombázó ezred 15 darab A-20 "Boston" bombázója szállt fel Debrecenből és a 3. gárda vadászpilóta hadtest 8 darab JAK-9-es vadászgépének védelme alatt Léva térségében (ma Levice, Szlovákia) ellenséges csapatösszevonásokat támadott. Kötelékparancsnoknak Jakov Prokofjevics Prokofjev alezredest, az ezred parancsnokát jelölték ki, míg a vezérgép navigátora ezen a napon Jemeljan Antonovics Bartoscsuk gárda százados volt.

Rögtön utánuk a 452. bombázó ezred 8 darab A-20 "Boston" gépe emelkedett a magasba Debrecenből Valentin Vasziljevics Zinyin százados kötelékparancsnok és Arkagyij Grigorjevics Iszupov hadnagy navigátor vezetésével. A csoportot szintén a 3. gárda vadászpilóta hadtest 4 darab JAK-9-es oltalmazta. A kötelék feladata Zseliz (ma Želiezovce, Szlovákia) településen lévő német csapatok bombázása volt.

Harmadikként 9 óra 20 perckor Arad repülőtéréről a 48. bombázó ezred 21 darab A-20 "Boston" bombázója szállt fel. Ez a csoportosítás Garamvezekény (ma Vozokany nad

2. ábra: A 48. bombázórepülő ezred Bostonja és az előtte fényképezkedő földi személyzet. Megfigyelhető a szovjetek által átalakított felső lövésztorony.

Hronom, Szlovákia) települést kapta célpontul. A támadókhöz 8 darab JAK-9-es csatlakozott. A kötelékparancsnokként Vaszilij Pavlovics Kolij alezredest, ezredparancsnokot jelölték ki, navigátora Szarkisz Martiroszovics Margarjan százados volt.

A debreceni repülőtérrel felszálló két kötelék esetében nem mentek simán a dolgok. A parancs kiadása és a felszállás megkezdése között kevés idő állt rendelkezésre a bevetés előkészítéséhez, ez pedig rányomta a bélyegét annak kivitelezésére. A rossz szervezés és a kapkodás miatt felszállás közben két baleset, két katasztrófa és egy géptörés is történt. Ezen

eseményeknek következtében a bombázógépek személyzetéből három navigátor és egy fedélzeti lövész halt hősi halált.

A balesetek sorozatát az elsőként felszálló 453. bombázórepülő ezred gépei indították be. Az ezred egyik századparancsnokának, Ivan Ivanovics Liszenko őrnagy Bostonjának bal oldali motorja a felszállást követően kis magasságban leállt. A repülőgép éles fordulatot vett balra, majd a földnek csapódott, és összetört. A gép pilótája Liszenko őrnagy könnyebben megsérült, navigátora Vaszilij Dorofjevics Piveny főhadnagy súlyosan megsérült. Fjodor Petrovics Vorobjev törzsőrmester rádiós lövész és Grigorij Sztjepanovics Pelih szakaszvezető fedélzeti lövész sértetlenül szállt ki a roncsból. A gép sérüléseit kijavítani nem lehetett. Piveny főhadnagy sérülései olyan súlyosnak bizonyultak, hogy három nappal később a kórházban meghalt.

Vaszilij Nyikolajevics Petrunyko főhadnagy repülőgépénél felszállás előtti nekifutáskor az előtte felszálló gép légáramlatába került. A Boston nagy sebességnél balra

kitört, leszaladt a kifutópályáról. Az egyenetlen terep miatt a futómű kitört, majd a földhöz csapódáskor a jobb oldali motor leszakadt a helyéről. A bombázó roncsai között a pilóta, Sztanyiszlav Akszentyevics Borgan szakaszvezető rádiós lövész és Mihail Mihajlovics Orlov őrmester fedélzeti lövész sértetlenül megúszta a balesetet, de az orrban helyet foglaló navigátor, Szergej Alekszandrovics Szkvorcov főhadnagy olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy a kórházban másnap meghalt. A gép annyira összetört, hogy javítása szóba sem kerülhetett, így azt le kellett selejtezni.

Ivan Alekszandrovics Malov hadnagy által vezetett Boston nem Petrunyko gépe mögött, hanem amellet kísérte meg felszállást, annak bal oldalán gyorsulva. Észlelvén a vezérgép bepördülését éles fordulót vett balra, nehogy Petrunyko főhadnagy gépének ütközzön. Malov hadnagy gépe jelentős sebesség mellett kigurult a kifutópályáról. A megsüllyedő orrfutó azonnal kitört, és a gép orra állva állapotodott meg. A navigátorfülke teljesen összetört. Újra a navigátor húzta a rövidebbet, hiszen az összetört orrkúpban helyet foglaló Hubutdin Gimalitdinovics Uzsjanbajev alhadnagy navigátor sérült meg könnyebben. A személyzet többi tagja nem szenvedett sérülést az incidens során, a gépet is sikerült a későbbiekben megjavítani.

A Vlagyimir Iljics Zsucskov alhadnagy által vezetett Boston felszállás közben a kifutópálya teljes hosszában végighaladt kis sebesség mellett. A kifutóról nagy nehezen még el tudott emelkedni, de nem tudta elkerülni az elé kerülő akadályt, és jobb oldali vezérsíkjával nekiütközött egy távirópóznának. A zuhanó gép végül egy vasúti pályatest mellé csapódott be. A füstölgő roncsok kis idő múltán lángok jelentek meg. A fellobbanó tűz elérte a pilótafülke mögötti üzemanyagtartályt, és a bekövetkező robbanás kirepítette a pilótát a repülőgépből. A tovaterjedő tűz elérte a bombakamrát, ahol a négy darab FAB-250 típusú bombából az egyik felrobbant. A gépből kirepülő Zsucskov alhadnagy sértetlen maradt. A gép navigátora, Jevgenyij Fjodorovics Zaharov őrmester a kórházban halt bele súlyos sebsülésébe. Lahanov őrmester rádiós lövész szintén súlyosan megsebesült, míg a másik lövész, Ilja Pavlovics Sztodonyejko tizedes nem tudta a robbanás előtt elhagyni a gépet, és roncsok között lelte halálát. A teljesen kiégett gépet megvizsgálva megállapították, hogy a Boston lezuhanását feltételezhetően a légcsvár váratlan megszorulása okozhatta.

Ilyen előzmények mellett kezdte meg a felszállást a 452. bombázórepülő ezred. Az ezred parancsnokának Boston bombázója felszállás közben a felrobbanó Zsucskov alhadnagy gépének lökeshullámába került. A gép irányíthatatlanná vált, lezuhant, és a földnek csapódva összetört. A Boston olyan mértékben rongálódott meg, hogy nem lehetett megjavítani. Az Alekszej Andrejevics Panicskin őrnagy pilótából, Nazarov százados navigátorból, Anatolij Petrovics Csernyikov törzsőrmester rádiós lövészből és Garkov szakaszvezető fedélzeti lövészből álló legénység kisebb sérülésekkel megúszta a balesetet, sérüléseiket az alakulat tábori kórházában kezelték.

A balesetet szenvedett bombázókat a tartalék gépek üzembeállításával pótolták, így a bevetés a tervezett gépszámmal folytatódott. A levegőbe emelkedő kötelékeknél a problémák azonban ezután nem szűntek meg, ugyanis 9 óra 40 perckor az 5. légihadsereg törzsétől sürgős parancs érkezett, miszerint a repülőgépek felszállását azonnali hatállyal meg kell tiltani, és a már levegőben lévő gépeket vissza kell rendelni. A levegőben lévő Bostonokkal a kapcsolatot nem sikerült felvenni, így 9 óra 45 perckor érkezett a kiegészítő parancs. Az új utasítás szerint a 453. bombázórepülő ezred gépei ne térjenek vissza, hanem Nagysalló térségében (ma Tekovské Lužany, Szlovákia) bombázzák az ellenséges csapatokat. A szintén a kötelékben repülő 452. bombázórepülő ezred célpontja változatlan maradt. A módosított célpont azonnal

át lett adva a 453. ezred törzsének. A felderítő tiszt vette az üzenetet, és feljegyezte annak tartalmát: "- bombázandó a tegnapi tartalék cél Tekovské Šarluhy". Ezt késedelem nélkül kézbesítette az ezred híradótisztjének, Alekszandr Nyikolajevics Kraszilnyikov mérnök századosnak, aki a parancs kézhezvételét követő hat perc elteltével továbbította azt a levegőben lévő bombázók felé a "bombázandó" szó nélkül. A Bostonok személyzete ezt úgy értelmezte, hogy a számukra új tartalék célpontot jelöltek ki, és a bombázást a kiadott elsődleges célpont ellen hajtsák végre. A célpont térségében azonban ekkor már a szovjet csapatok előretolt egységei tartózkodtak, ezért saját erőket ért a légitámadás, amelynek eredménye a földi csapatoknál két fő halott és két fő sebesült lett. A 453. bombázórepülő ezred erőfeszítése így hiábavalónak bizonyult, számukra a bevetést sikertelennek nyilvánították.

A 452. bombázórepülő ezred bevetése sikeresen lezajlott, a német légvédelem azonban a célpont körzetében lelőtte Zinyin százados bombázóját, mely Ipolyszakállasnál zuhant le. Zinyin százados és fedélzeti lövésze Bobrov szakaszvezető sikeresen lehagyták a repülőgépet. A személyzet másik két tagja, Iszupov hadnagy navigátor és Rjabcsikov szakaszvezető, rádiós lövész nem tudta elhagyni a zuhanó Bostont. A két túlélő sem úszta meg sérülések nélkül, ezért őket haladéktalanul kórházba szállították.